

Брусиловский Д.А.

**ААЛАМДАШУУ ШАРТЫНДАГЫ МАДАНИЯТТАРДЫН
ӨЗ АРА ЫҢГАЙЛАНЫШУУЛАРЫНЫН ЖАНА
ЦИВИЛИЗАЦИЯЛАР ДИАЛОГУ**

Брусиловский Д.А.

**ДИАЛОГ ЦИВИЛИЗАЦИЙ И ВЗАИМОАДАПТАЦИЯ
КУЛЬТУР В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ**

D.A. Brusilovskii

**DIALOGUE OF CIVILIZATIONS AND
MUTUAL ADAPTATION OF CULTURES IN THE
CONTEXT OF GLOBALIZATION**

УДК: [316.722: 316.42: 327] (043.3)

Изилдөөнүн объектиси: маданияттардын ыңгайланышуусу жана цивилизациялардын диалогу. Изилдөөнүн предмети – ааламдашуу шартындагы маданияттардын ыңгайланышуусунун жана цивилизациялардын диалогун ишке ашыруунун жолдору, механизмдери, мүмкүнчүлүктөрү, өзгөчөлүктөрү, сапаты, айкындуулугу, баалуулугу, маңызы. Иштин максаты: ааламдашуу шартындагы маданияттардын ыңгайланышуусуна жана цивилизациялардын диалогун социалдык-философиялык анализ жүргүзүү саналат. Изилдөөнүн ыкмалары: цивилизациялык анализ, синтез, илимий абстракциялоо, жалпылоо, индукция жана дедукция, тарыхый-салыштырмалуулук, формалдаштыруу, абстрактуулуктан конкреттүүлүккө өтүү ыкмасы, аналогия, эксперттик, диалектикалык жана системалык; философиялык жалпылоо ыкмасы жана дисциплиналар аралык мамиле. Типологиялык ыкма негизги болуп саналат, эгерде айрым гана компоненттерди салыштырбай жалпысынан цивилизациялардын системалык биримдиги каралса. Изилдөөдөн алынган жыйынтыктар жана илимий жаңылыгы: - маданият менен цивилизациянын коррелятивдик карым-катнашы жана аларды салыштырмалуу анализинин маселелери айкындалды (методологиялык аспектилери).

Негизги сөздөр: цивилизациялар диалогу, өз ара ыңгайланышуу, маданият, маданият философиясы, Батыш цивилизациясы, Чыгыш цивилизациясы, аң-сезим, жааштар, мигранттар, толеранттуулук, ааламдашуу.

Объект исследования: диалог цивилизаций и взаимонастройка культур. Предмет исследования – сущность, ценность, истинность, качество, особенности, возможности, механизмы, пути реализации диалога цивилизаций и взаимонастройки культур в условиях глобализации. Цель исследования: провести социально-философский анализ диалога цивилизаций и взаимонастройки культур в условиях глобализации. Методы

исследования: цивилизационный анализ, синтез, научное абстрагирование, обобщение, индукция и дедукция, сравнительно-исторический, формализация, метод восхождения от абстрактного к конкретному, аналогия, экспертный, диалектический и системный; метод философского обоснования и междисциплинарный подход. Типологический подход представляется обоснованным, если сопоставлять не отдельные компоненты, а системное единство цивилизаций в целом. Полученные результаты и новизна: - выявлена коррелятивная взаимосвязь культуры и цивилизации, проблемы их сравнительного анализа (методологические аспекты).

Ключевые слова: диалог цивилизаций, взаимонастройка, культура, философия культуры, Западная цивилизация, Восточная цивилизация, сознание, молодежь, мигранты, толерантность, глобализация.

Object of study: dialogue of civilizations and mutual adaptation of cultures. Subject of study: essence, value, truth, quality, features, capabilities, mechanisms, ways of implementation of dialogue of civilizations and the mutual adaptation of cultures in the context of globalization. Goal of study: to conduct a socio-philosophical analysis of the dialogue of civilizations and mutual adaptation of cultures in the context of globalization. Methods of research: civilizational analysis, synthesis, scientific abstraction, generalization, induction and deduction, comparative historical method, formalization, abstract to concret method, analogy, expert, dialectical and systemic method; philosophical method and interdisciplinary approach. Typological approach seems reasonable if you match non-individual components but systemic unity of civilizations as a whole. The results and novelty: - revealed a correlative relationship of culture and civilization, problems of their comparative analysis (methodological aspects).

Key words: dialogue of civilizations, mutual adaptation, culture, philosophy of culture, Western civilization, Eastern civilization, consciousness, youth, migrants, tolerance, globalization.

Бүгүнкү күнү баардык цивилизациялардын кризиске кептелүүсүнүн, Чыгыш жана Батыш маданияттарынын кагылышууларынын белгилери барган сайын өргүүдө. Бул көрүнүштүн күбөсү катары экономикалык, финансылык, руханий, саясий, социомаданий кризистерди, эл аралык терроризмдин күч алышы, эл аралык укуктардын эске алынбашын Ирак жана Леванта Ислам мамлекетинин (ИЛИМ) түзүлүшүн, Батыш Европага болгон мигранттардын агымын, Украинадагы кризисти, Россияга каршы Батыштын кабыл алган санкцияларын жана жалпы дүйнөлүк туруктуулуктун бузулушунун натыйжасы катары – каршы санкцияларды айтууга болот. Өзгөчө коркунучтуу бул глобалдык кризистен жана жумушсуздуктан жапа чеккен жаштар арасындагы цивилизациялардын кагылышуу, карама-каршы туруу идеялардын тарашы. Ушуга байланыштуу эл аралык коопсуздук мамилелери ааламдашуу шартындагы цивилизациялык диалогдун актуалдуулугун шарттайт. Ушундан улам цивилизациялардын ортосундагы оң маанайдагы диалогдорунун жана маданияттардын бири-бирине ыңгайланышууларынын идеяларын жана принциптерин жайылтуу жогорку даражадагы мааниге ээ болууда.

Дүйнө жүзүндө жана Кыргызстанда диндердин, маданияттардын, цивилизациялардын диалог маселелери боюнча иштеген эл аралык жана көз карандысыз уюмдардын, кыймылдардын, борборлордун ичинен бизге белгилүүлөрү катары төмөндөгүлөрдү атоого болот: «Маданияттар жана цивилизациялар диалогу» коомдук бирикмесин, «Философиялык глобус» маданияттар аралык диалог борборун, Дүйнөлүк маданий институту (бирикмелери: Кыргыз-Россиялык Славян университети; ыйык Иоанн Богослов Россиялык Православдык университети; Илим жана билим берүү Лейпцигдик Академиясы; Айхштэтт Католик университети; Кыргызстан Муфтияты), Түрк маданияты эл аралык уюмун (Азербайджан, Казахстан, Кыргызстан, Өзбекстан, Туркия, Түркмөнстан), Диндер жана маданияттар аралык диалог институтун, Эл аралык межконфессионалдык борборун (Оксфорд, Великобритания), Глобалдык диалог Институтун, Акыйкаттуу дүйнө үчүн эл аралык кыймылын (Куала-Лумпур, Малазия), Ханзада Валида бен Талалдын мусульман-христиандык өз ара алакалар Борборун (Джорджтаунский университет, АКШ), Социалдык агымдар академиясы (Шанхай, Китай), «Абиридүүлүккө чакыруу» фонду (АКШ), цивилизациялар ортосундагы диалог Эл аралык борбору (Тегеран, Иран), Россиялык уюмдар-улуттук баалуулуктар Борбору жана

Андрей Первозванный Фонду демилгелеринин негизинде түзүлгөн «Цивилизациялар диалогу» Дүйнөлүк коомдук Форуму (Родос аралы, Греция), «Евразия диалогу» эл аралык бейөкмөт уюмун, - бул уюмду түзүү чечими Астанадагы (Казахстан) жазуучулар жана журналисттер коомунун Эл аралык Форуму, Катар мусулмандык изилдөө Борбору, диний тең укуктуулук маселелери боюнча Судан кеңеши ж.б. тарабынан кабыл алынган. Бул өңүттөгү уюмдардын молдугуна карабай цивилизациялар, маданияттар аралык глобалдуу диалогдун жана эл аралык мамилелердин жакындашуусунун алга жылышы ишке ашпайт, эгерде улуттук, регионалдык масштабдарда коомчулуктун ичинде алака түзүлөрдүн, ыңгайланышуулардын жагымдуу шарты түзүлбөсө.

Иштин актуалдуулугу бүгүнкү күндөгү цивилизациялардын карым-катнаштарында жана диалогдунда Чыгыш жана батыштын өздөрүнүн ордун табууга болгон изденүүлөрү менен аныкталат. Борбордук Азия курамына кирген цивилизациялардын диалогу Кыргызстандагы коомдун цивилизациялык, улуттук-жарандык өздүк аң сезиминин калыптануусунун, өзүнүн цивилизациялык тарыхый миссиясына ээ болуусунун жана маданий-цивилизациялык айкалышууларынын шартына айланууда, жалпысынан кыргыз коомчулугунун келечектеги өнүгүүсүнүн ишенимдүү траекториясын тандап алууга мүмкүндүк берет.

Биздин өлкө ЕАЭС, ШКУ, КМШ, БУУ, ОККК, БККУ сыяктуулардын мүчөсү болуп саналат жана Кыргыз Республикасынын жарандык коомунун өкүлдөрүнүн ушул процесстерге тартылышы, айрыкча интеллектуалдык бөлүгү – бул XXI кылымдын чакырыктарына зарыл жана мыйзам ченемдүү жооптор.

Бирок, бардык цивилизациялардын жана ушул түзүмдөрдүн ичиндеги ыңгайланышуу жана диалог жаңы сапатты талап кылууда. Ар кандай чөйрөлөрдө цивилизациялардын ыңгайланышуусунун мүмкүнчүлүктөрүн жана механизмдерин издеп табуу зарыл.

Албетте, эл аралык кызматташтык, тынчтыкты сактоо үчүн күрөшкөн күчтөрдүн бардыгы актуалдуу көйгөйлөрдү талкуулап, алардын чечилишин бирдей негиздейт деп үмүт артуу жаңылыштык болмок. Бирок, биздин планетанын жашоочуларына тиешелүү болгон зарыл маселелер, аларды чечүүгө багытталган иш-аракеттер канчалык көлөмдүү болбосун, эгерде алар бир багытта иш алып барышпаса, анда ийгиликтин жаралбай тургандыгы баарына

ачыктан айкын. Тынчтыкты сүйгөн бардык күчтөрдүн дүйнө таанымдарындагы орчундуу айырмачылыктарга карабастан, бул айтылгандар ошол маселелерди чечүүдөгү эң башкы философиялык аргументтердин бири болуп саналат.

Алынган жыйынтыктардын илимий жаңылыгы ааламдашуу шартындагы маданияттардын ыңгайланышуусунун жана цивилизациялардын диалогунун маңызын түшүнүүгө тийиштүү кээ бир жалпы теориялык суроолорду чечмелөөнүн өзгөчөлүгүндө камтылган. Айта кетчү нерсе биздин өлкөдөгү диссертациялардын аталыштагы «диалог» түшүнүгүн «маданият», «цивилизация», «ыңгайланышуу», «ааламдашуу» түшүнүктөрү менен бир байланышта кароо биринчи жолу колдонулуп жатат жана ал геосаясат философиясындагы жаңы багыт болуп саналат. Бүгүнкү күндөгү ыңгайланышуунун жана диалогдун социалдык-геосаясий процесстери төмөндөгүдөй фундаменталдык философиялык категориялар аркылуу изилденген: жалпылык, өзгөчөлүк, жекелик; маңыз жана кубулуш; мазмун жана форма; бөлүк жана бүтүндүк; себеп жана натыйжа; кокустук жана зарылдык; мүмкүндүк жана чындык; сапат, сан, өлчөм, секирик.

«Маданияттардын жана цивилизациялардын коррелятивдик карым-катнаштары, аларды салыштырмалуу анализдөөнүн маселелери (методологиялык аспектилер)». Дүйнөлүк тарыхый-философиялык адабияттарда көп кырдуу «цивилизация» түшүнүгү төрт мааниде колдонулат. Биринчиден, материалдык жана руханий маданияттын, коомдун өнүгүүсүнүн деңгээли, тепкичи катары. Бул маанисинде планетанын тигил же бул регионундагы же болбосо бир этностун өнүгүүсүнүн деңгээли жөнүндө сөз болот (маселен, антикалык цивилизация, инктердин цивилизациясы ж.б.). Экинчиден, түркөйлүктүн артынан келген адамзаттын тарыхый өнүгүүсүнүн тепкичи катары. Цивилизацияны мындай мааниде түшүнүүнү Л. Моргандан андан соң Ф. Энгельстен көрүүгө болот. Үчүнчүдөн – руханий маданият түшүнүгүнүн синоними катары. Маселен, философиядагы, историографиядагы англо-саксондук мектептердин өкүлдөрүнүн маданияттан өздүк идентификацияланышынын чектерине жетүүсү менен цивилизация кошо каралат. Төртүнчүдөн – жергиликтүү маданияттын өнүгүүсүндөгү белгилүү бир стадия катары.

Бүгүнкү күндө маданиятты материалдык, руханий жана социалдык деп классификациялоо актуалдашууда. Мындай классификациялоонун себептеринин бири бул – постмодерн өкүлдөрүнүн эмгектери

(Бодрийар, Ф. Гваттари, Ж.Ж. Делез, Ж. Деррида, Ж.Ф. Лиотар, М. Фуко ж.б.), алар биринчиден, салттуу философияга мүнөздүү объект жана субъект деп бөлүштүрүүнү туура эмес деп эсептешкен, экинчиден, алгачкы капиталисттик модерн мезгилиндегидей өндүрүүгө эмес, кайра өндүрүүгө көбүрөөк көңүл бурушкан. Постмодернизмди чагылдырган доор катары постмодернге мүнөздүү нерсе маданиятта иррационализм, агностицизм, объективдүү чындык маселесинде модерндин түйүндүү сингулярдык плюрализация, ал эми фейербенддик принципке ылайык эклектизм «баардыгына мүмкүн» түбөлүктүүлүк анархизм тиешелүү болгон.

Цивилизациялардын диалогу идеясы бүгүнкү күндүн түшүнүмүндө теориялык мүнөздөгү эки түзүлүшкө жооп катары бааланат: америкалык философ жана футуролог Ф. Фукуямаанын «тарыхтын соңу» концепциясына [1] жана америкалык саясат таануучу, социалдык философ С. Хантингтондун [2] цивилизациялардын кагылышуусу айкынсыз деген белгилөөлөрдүн тегерегинде топтолгон теориялары.

Бул маселелер жана цивилизациялардын келечеги жөнүндө россиялык окумуштуу Ю.В. Яковец авангард өлкөлөрдө (маселен Кытай) жана локалдык цивилизацияларда эмитен эле эки жүз жылдык индустриалдык цивилизацияны окшоштуруудагы кезектеги дүйнөлүк цивилизациянын негиздери түптөлө баштады – бул «интегралдуу, гуманисттик-ноосфералык цивилизация» - деп акыйкат белгилейт [3]. Бул концепциялардын бешинчи муунунун көп кырдуулугун, өз алдынчалуулугун сактап калуу, анткени, мында Жердеги жашоочулардын дээрлик көпчүлүгү жашап, маданияттардын, диндердин өнүгүүсү, цивилизациялардын өнөктөштүгү жана диалогу дайыма жүрүп турат.

Адамга анын жашоо мүмкүнчүлүктөрүнө, жаратылыш менен коомдун өз ара алакаларынын себеп-натыйжалык байланыштарына, табигый жана жасалмалыктарга ИТРдин тийгизген социо-маданий таасирин иликтөөдө Т.А. Абдылдаевдин, М. Жумагуловдун, А.К. Бакаевдин, Р.Т. Апасовдун изилдөөлөрү дээрлик салым кошушкан. А. Касымалиев ИТР шартындагы табигый жана жасалмалыктын өз ара алакаларынын өзгөрүшүнүн маселелеринин методологиялык аспектилерин аныктаган. Медицинадагы табигыйлыктын жана жасалмалыктын өз ара байланыштарынын философиялык маселелерине А.И. Подгурскийдин эмгектери арналган. Ж.Саякбаев техникалык илимдердеги табигый жана жасалмалуулукту философиялык өңүттө анализдөө менен алектенген. В.В. Ладейшиков социалдык гармония

түшүнүгүн изилдеген. О.А. Тогусаков алдын ала көрө билүү процесс катары деген түшүнүктү иликтеген. К.А. Ажыбекова ИТР шартындагы социалдык-психологиялык ыңгайланышуунун формасы катары, жаштардын диндүүлүгүнүн ыңгайланышуусунун медициналык аспектилери изилдеген.

Кыргызстандык авторлордун эмгектеринде Чыгыш менен Батышты жөнөкөй эле мааниде карама-каршы коюлса – эгерде тереңирээк изилденсе – дээрлик татаал «конструкцияга» айланат, алар ар түрдүү дүйнөн болгон көз караштары, жөнөкөй категорияларды колдонушкан: болмуш жана калыптануу, табигый жана жасалмалык, жаратылыштык жана тарыхый, пассивдүү жана активдүү ж.б. [4-26].

Цивилизациялардын, маданияттардын ар түрдүүлүгүнүн, жекелигинин маселелери алардын диалектикалык корреляциясы кыргызстандык (А.А. Брудный, А.Х. Бугазов, А.Ч. Какеев, В.М. Плоских, А.И. Токтосуновалардын) ошондой эле чет элдик окумуштуулар (А. Абдель-Малек, Б.С. Ерасов, В.И. Керимов, А.А. Орлов, Т.С. Лим, С. Сеспедес, С. Андын) эмгектеринде изилдөө предметине айланган. Россиялык цивилизациялар диалог философиясы бир катар концепцияларды сунуштайт: «өркүндөөнүн татаалдыгы» (маданий көп кырдуулук) жана византизм (К.Н. Леонтьев); бүткүл адамзаттык (цивилизациялардын ар түрдүүлүгү, алардын өз ара шартталышы жана толукташы) (Н.Я. Данилевский); диалогдук «баардык биримдиктин этикасы» (В.С. Соловьев); гуманисттик-ноосфералык постиндустриалдык цивилизация (Ю.В. Яковец); диалогдун философиясы (М.М. Бахтин, С.Л. Франк, Э.Г. Кочетов); цивилизациялардын диалогу «жаңы институционализм» катары (И.В. Следзевский, В.И. Якунин). Бул концепциялар цивилизациялардын алака түзүүсүнүн, дикурсивдүү стратегиясын оптималдаштырууга, алардын байланыштарындагы жолтоолорду жоюуга мүмкүндүк түзө алышат. Цивилизациялар диалогун жакшыртуу багытында мусулман саясатчылары жана окумуштуулары өздөрүнүн төмөндөгүдөй идеялары менен чоң роль ойношкон: ааламдашууга каршы жана көп түрдүүлүк (М. Хатами); бири-бирин урматтоо, теңчилдик жана акыйкаттуулук, цивилизациялык жана диний артыкчылыктан баш тартуу, жалпы адамзат баалуулуктарына жана кызыкчылыктарына кызмат кылуу (Абдалла ибн Абдель Азиз). Цивилизациялар диалогу мусулман окумуштууларынын ою боюнча экстремизм жана терроризмге каршы күрөшүүнүн зарыл каржаты болуп саналат, анткени саясий радикализм

жана диний сабатсыздык – жогоруда айтылган көйгөйлөрдүн негизги себеби.

Бүгүнкү мезгилдеги окумуштуулар негизги көңүлүн глобалдык цивилизация өздөрүнүн салымын кошууга далалат кылган улуттук-маданий өзүн-өзү аныктоо маселелерине гана эмес, өзгөчөлүккө ээ руханий баалуулуктардын өнүгүүсүнө, ошондой эле батыштык эле маданияттардын типологиялык көңгөйлөрүн изилдөөгө бурушууда. Этно-улуттук жана регионалдык коомчулуктардын ортосундагы тарыхый-маданий айырмачылык канчалык айкын жана маанилүү болбосун, ар кандай мүнөздөгү цивилизациялардын бир учурда жашоолорунун шарттарын типологиялык ирээттештирүүдө айрымдары теориялык-практикалык өзгөчөлүккө ээ болушат.

Формациялык концепциянын алкагында «формация» түшүнүгү (К.Маркстын) материалдык жашоонун өндүрүш ыкмасына негизделген коомдук өнүгүү дайыма жогорулап туруусун шардана кылууда. Материалдык маданияттын элементтери – эмгек куралдары жана предметтери, шайман катары жумушчу күчү, машиналар, транспорт жана байланыш каражаттары, технологиялар, турак жайлар, тиричилик шаймандары, кийим-кечелер – коомдун тарыхый өнүгүүсүнүн ар бир этабында «өндүргүч күчтөрдүн» негизги мазмунун түзүп келишкен. «Өндүрүш мамилелери» менчикке болгон мамилени чагылдырып «базисти» түптөйт, ал өз кезегинде «надстройканы» б.а. саясий-укуктук системаны, илимий жана диний көз караштарды камтыган коомдун руханий маданиятынын баардык элементтеринин жыйындысын аныктайт. Жалпысынан маданияттын өнүгүүсүндөгү негизги ырааттуулук болуп материалдык маданияттын өсүшүндөгү тарыхый үзгүлтүксүз мурасталуу саналат. Ар бир жаңы келген коомдук-экономикалык формация мурункулардын маданий жетишкендиктерин коомдук мамилелердин жаңы системасына кошуу менен аларды өзүнө мурастап алат.

Дегеле цивилизациялардын өнүгүүсү белгилүү бир, тагыраак айтканда ар кыл коомдук-экономикалык формациялардын кыртышында ишке ашат, цивилизациялардын типтери менен катар цивилизациялык коомдордун типологиясын ажыратып, тактоо зарыл, себеби аларда цивилизациялык жана формациялык белгилер аралашып кетишкен (С. Ан, А.А. Ивин, Т.С. Лим, Л.И. Новикова ж.б. эмгектеринде). Ошентип, тигил же бул илимий критерийлердин негизинде алдынкы планга жылдырылган тарыхый-маданий цивилизациялар жана коомчулуктар маданияттын жалпы прогрессинин баскычы же

анын алга жылдыруусунун этабы катары салыштырууга болбойт. Ошондуктан, формациялардын жана маданий ареалдардын чек араларын белгилөө объективдүү дүйнөнүн мезгилдик-мейкиндиктик системасындагы мамилелерге дал келбейт. Бир эле формациянын алкагында ар түрдүү маданияттардын молдугун байкоого болот, ошону менен бирге эле ошол социалдык коомдун маданий белгилери социалдык өнүгүүнүн кийинки тепкичине өткөндө жоголуп кетпейт.

Жогоруда көрсөтүлгөндөрдүн натыйжасында маданий-тарыхый аймактарга шарттуу бөлүштүрүү өзүнүн ордун жоготпогонду аныктады, эң башкысы мисал катары индиялык, тропиктик-африкалык, араб-мусулмандык, ыраакы чыгыштык, латын америкалык, европалык жана түндүк америкалык бөлүштүрүүлөрдү айтсак болот. Аймактарга тиешелүү болгон маданияттардын ичинде стилдик, семиотика-символдук планда, о.э. кабыл алынган баалуулуктардын структуралык мүнөздөмөлөрүндө айырмачылык бар экендигин айтууга болот. Илимий коомчулуктар жетишээрлик деңгээлде ар кандай цивилизацияларды алардын аксиологиялык-курамдык айырмачылыктарынын негизинде мазмундук жактан салыштырмалуулаурады жүргүзүшкөн (М.Вебер, Э.Дюркгейм, О. Шпенгле, П. Сорокин, А.Тойнби, А.Вебер, А. Кребер, Ф. Бэгби, К. Куигли, Р.Колборн, К. Даусон, С. Эйзенштад, Д. Сидман, Ф. Бродел, У.Макнил, А. Боземен, И. Валлерстайн, Ф. Фернандез-Арместо, С. Хантингтон ж.б. эмгектери).

Чыгыш жана Батыш цивилизацияларынын мазмундук салыштырууларынын ар кандай ыкмаларынын жемиштүүлүгүнүн негизинде төмөндөгүдөй үч критерийди бөлүп карайбыз: а) индивиддин коомдогу абалы, индивидуалдашуунун даражасы мененби же тескерисинче адамдын жамааттык мамилелеринин системасына аралашуусу аркылуу ченелеби; б) салттарга жана жаңычылдыкка болгон мамиле буга чейинки сакталып келген курамдык негиздеби же өзгөрүп туруунун алкагында пайда болубу; в) учурдагы дүйнөгө болгон көз карашта теологиялык же светтик ориентациянын артыкчылыкка ээ болушу. Чыгыш жана батыш цивилизацияларын мазмундук салыштырууда чен-өлчөм катары макулдашылган кыймыл-аракеттердин системасынын жана өз ара алакаларынын даражасын түшүнүүгө болот. Чен-өлчөмдөр өздөрүнө бир нече цивилизацияларды кошуу менен жергиликтүү мүнөзгө ээ болушу мүмкүн, маселен, Евробиримдиктин, ЖКК, ШКУ, БРИКТА алкагында, ошондой эле глобалдык мүнөзгө да ээ боло алат маселен – БУУ алкагында,

G 20.

Дүйнөлүк саясаттагы өзөктүк терроризмдин көйгөйлөрүн чечкен күндө да, бир эле чөйрөдөгү же аймактагы цивилизациянын баардык гана чен-өлчөмдөрүн аныктоо мүмкүн эмес. Ушуга байланыштуу бул маселенин татаалдыгы ал жок эле дегенде өзүнө цивилизациялардын ыңгайланышууларынын социо-маданий, энерго-экологиялык, демографиялык, технологиялык, экономикалык жана геосаясий чөйрөлөрүн камтыйт. Маселен, учурдагы дүйнөгө болгон көз карашта теологиялык же светтик багыттын артыкчылыкка ээ болуусу деген чен-өлчөмдү талкуулай турган болсок, анда Кыргыз Республикасы евразийстик жана жалпысынан дүйнөлүк коомчулуктардын глобалдык түзүлүштөрүнүн «күчтүк жана маданий талааларын» жаңыдан, кайрадан бөлүштүрүп чыгуусу мүмкүн. Мамлекет эл аралык мусулман коомчулуктары менен диалог жүргүзүүдө. Азырынча бул кызматташтык Кыргызстандын исламдашуусунун тездетилишине гана алып келүүдө. Биздин коомчулукта ушундай бир тарыхый жагдай орун алды, ага ылайык биздин светтик мамлекетте суннит багытындагы мусулмандар басымдуулук кылышат. Кыргызстан маданиятынын өзгөчөлүгү адистештирилген мекемелер радикалдуу уюмдар менен иш алып барып, диний экстремизмди алдын алууга мүмкүнчүлүк түзөт.

Ушул айтылган чен-өлчөмдөрдү эске алуу менен азиялык жана африкалык коомчулуктарда маданият жаатындагы карама-каршылыктардын үч түрүн болжолдуу бөлүп кароого болот. Биринчи – «өздүк» жана «бөтөн», африкалык жана батыштык, же чыгыштын жана батыштын маданияттарынын ортосунда. Экинчи типтеги карама-каршылык – бул бир цивилизациянын курамына кирген – африкалык, мусулмандык, индиялык, ыраакы чыгыштык же буддисттик деп аталган маданияттардын жыйындысын өзүнө камтыган этноулуттук жана улуттук маданияттардын чектеринин ортосунда. Үчүнчү типтеги карама-каршылык – салттар менен азыркы учурдун ортосундагы. Жогоруда айтылган карама-каршылыктардын алкагында, биринчиден – билим берүү чөйрөсүндө окутууда индивидуализациялоо багыты бар экендигин айтуу зарыл (улуттук жана диний топтордун өздөрүнүн мектептерин ачууга болгон укуктары), мисал катары белгилүү бир аудиторияга багытталган аз санда жарык көргөн мезгилдик басылмалардын кеңири таралышы, жекече колдонуу үчүн атайын телепрограммалардын өсүшү, тилдик маданияттын майдаланышы – жалпы улуттук лексикондун жоголуп бара жатышы, этникалык

топтордун өз тилинде сүйлөөгө жана жазууга болгон укугу үчүн күрөшү, аймактык кескин айырмачылыктардын пайда болушун айтуу болот. Экинчиден, маданият атап айтканда жаштардын баарлашуусу «субъекттик – субъективдүү мамилелер» элдердин ортосундагы бири-бирине болгон ишенимин жана түшүнүүсүнүн жаралышына өбөлгө түзө алат. Ошентип, өзүнүн маңызы жана табияты жагынан гумандуу кубулуш деп эсептелген маданияттын алдында – бүгүнкү күнү «массалык маданияттын алкагында жаштардын өзүн-өзү жок кылуусунан сактап калуу көйгөйү турат».

Белгилей кетчү нерсе, чындыгында маданияттар диалогунун көйгөйү табигый-илимий (жаратылыштын конкреттүү кубулуштарын изилдөөдө негизги ыкма катары артыкчылык кылат) жана гуманитардык маданияттын ортосундагы суроолорду изилдөө менен гана чектелбейт. Бул маселени кең мааниде талкуулоодон мурда биз өзүбүздүн көз карашты бир аз тактап алалы. Биринчиден, бүгүнкү күндөгү илимдин өнүгүшү тарыхый-философиялык жана табият таануу илимдеринин бирдиктүү экендигин ачык эле айкындап турат. Экинчиден, айта кетчү нерсе – бул ар кандай коомдук жана табият таануу илимдеринин ортосундагы интеграция процесси коомдук илимдердин аспектидүү мүнөзүн тааныбай коюуга каршы аргумент болууда. Үчүнчүдөн, коомдун жана жаратылыштын өнүгүүсүндөгү обьективдүү мыйзам ченемдүүлүктөрдү билүүнүн негизинде социалдык процесстердин өнүгүүсүн алдын-ала көрүү илимий боолгоолор иш жүзүнө ашырылып, аларды социумдун кызыкчылыктарына ылайык өзгөртүү мүмкүнчүлүктөрү пайда болууда. Өзүнүн толук масштабдуу көрүнүшүндө маданияттар диалогу көйгөйү экономиканы, социалдык илимдерди, искусствону, динди өз кучагына алган цивилизациялардын баардык структураларынын дана деңгээлдеринин маселелерине чейин кеңейишин мүмкүн же, илимдин көркөм чыгармачылыгынын процесстери менен болгон байланыштарына чейин тарашы мүмкүн. Же болбосо, маданияттар диалогун диндердин структурасындагы искусствонун системасы жана көркөм-диний бүтүндүүлүктүн көйгөйү катары түшүнүүгө болот.

Изилдөөдөн алынган жыйынтыктар:

1. Изилдөөлөр көрсөткөндөй баардык категориялар дайыма кыймылда, өнүгүү жолунда болушат, айрым учурда кеңейет же солгундай түшөт. Дал ушундай өнүгүү «маданият», «цивилизация», «социум» категориялары үчүн мүнөздүү. Ошондуктан

аларды төмөндөгүдөй кароо сунушталат: биринчиден, алар мазмуну жагынан дал келишет, натыйжада бири-бирине синоним катары колдонулат, башкача айтканда булар эң кеңири түшүнүктөр болуп саналат. Экинчиден, маданиятты жалпысынан руханий маданият катары түшүнүшүп – өзгөчөлүк катары кабылданат; ошондой эле руханий маданияттын бир бөлүгү болгон – искусство катары түшүнүү менен – бөтөнчөлүккө ээ боло алат. Жогоруда айтылгандай «маданият» түшүнүгү жалпы түшүнүк катары «цивилизация» түшүнүктөрүнө дал келет. Тигил же бул жергиликтүү (улуттук, аймактык) маданиятты анализдеп, баа берүүдө анын калыптануусундагы конкреттүү-тарыхый шартты эстен чыгарбоо зарыл. Изилдөөнүн тарыхый ыкмасынын алкагынан сырткары бүгүнкү күндүн глобалдуу маданиятынын карама-каршылыктарын түшүнүү мүмкүн эмес, анткени, жалпы адамзаттык, улуттук, жамааттык, таптык маданияттардын элементтеринин бири-бири менен жуурулушуусунда жалпылык, жекелик жана өзгөчөлүк категорияларынын диалектикасы өзгөчө мүнөздүү формада ишке ашырылат.

2. Илимий изилдөөдө биринчи жолу «диалог» терминин «маданият», «цивилизация», «ыңгайланышуу», «ааламдашуу» түшүнүктөрү менен бир учурда кароо биринчи жолу колдонулуп жатат жана ал геосаясат философиясындагы жаңы багыт болуп саналат. Бүгүнкү күндөгү ыңгайланышуунун жана диалогдун социалдык-геосаясий процесстери төмөндөгүдөй фундаменталдык философиялык категориялар аркылуу изилденген: жалпылык, өзгөчөлүк, жекелик; маңыз жана кубулуш; мазмун жана форма; бөлүк жана бүтүндүк; себеп жана натыйжа; кокустук жана зарылдык; мүмкүндүк жана чындык; сапат, сан, өлчөм, секирик. Миграция шартында ааламдашуу жолундагы дүйнөгө Батыш цивилизациясынын ыңгайланышуусунун татаал мазмунун ачып берүү көптөгөн илимдердин (социалдык философия, когнитивдүү психология, социалдык психология, эволюциялык экономика, синергетикалык антропология, физика ж.б.) акыркы маалыматтарынын негизинде гана мүмкүн экендиги айдан ачык болууда, айта кетчү нерсе ал маалыматтарды экилектикалык байланышта эмес, философиялык жалпылоо жана диалектикалык синтез жолу менен колдонуу керек. Бул жерде зарыл нерсе дисциплиналар аралык мамиле гана эмес, жаңы технологиялар шартында адамдын ыңгайлануусунун өзгөчөлүгүн эске алуу менен системдүү-синтетикалык ыкма заман талабы.

Литература:

1. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек. - М.: АСТ, 2015. - 576 с.
2. Huntington S.P. The Clash of Civilizations and the Remaking of the World Order. - New York: Simon & Schuster, 2011. - 368 p.
3. Цивилизационный туризм / [Ю.В. Яковец, В.И. Кружалин, В.Б. Фридман и др.]. - М.: МИСК, ИНЭС, 2016. - 332 с.
4. Брусиловский Д.А. Диалог культур и толерантность в условиях глобализации // Известия вузов Кыргызстана. - 2015. - №4. - С. 129-133.
5. Ажыбекова К.А., Тогусаков О.А., Брусиловский, Д.А. Коррелятивная взаимосвязь культуры и цивилизации (методологические аспекты) // Общество: философия, история, культура. - 2017. - №3. - С. 9-16.
6. Брусиловский Д.А. Поиск научной истины в процессе диалога культур о противоположных ценностях (на материалах тюркоязычных народов) // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. - 2015. - №4. - С. 168-172.
7. Бузский М.П., Брусиловский Д.А., Мещерякова Я.В., Ангел О.В. Межкультурные коммуникации в развитии современного мира // Инновационный потенциал молодежи: глобализация, политика, интеграция: сб. науч. ст. Междунар. науч.-исслед. конф. - Екатеринбург, 2016. - С. 3-15.
8. Брусиловский Д.А., Тогусаков О.А. Реализация межкультурных возможностей диалога Запада и Востока в политико-правовой сфере // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. - 2016. - №12. - С. 206-214.
9. Ажыбекова К.А., Брусиловский Д.А., Есипов И.И. Методология адаптации мусульман-мигрантов к европейской культуре // Евразийский юридический журнал. - 2017. - №7(110). - С. 351-355.
10. Брусиловский Д.А. Возможности Западной цивилизации в процессе адаптации ближневосточных мигрантов к европейской культуре // Общество: философия, история, культура. - 2019. - №1(57). - С. 21-26.
11. Тогусаков О.А. Понятие предвидения и его методологическое значение для научного познания: автореф. дис. ... д-ра филос.н.: 09.00.08. - Алма-Ата, 1992. - 37 с.
12. Брусиловский Д.А. Возможности ислама в контексте внутрирелигиозного, межрелигиозного и межкультурного диалога в современную эпоху // Общество: философия, история, культура. - 2016. - №10. - С. 16-22.
13. Тогусаков О.А., Коротенко В.А., Марченко Л.Ю. История мировых цивилизаций и становление идеи устойчивого развития: курс лекций. - Бишкек: Солтон, 2018. - 354 с.
14. Тогусаков О.А. Сближение культур как актуальный и необходимый тренд современности // Вестн. Междунар. ун-т Кыргызстана. - 2018. - №1(34). - С. 46-48.
15. Диалог и толерантность в XXI веке. В поисках бессмертия рода человеческого и мира религий без войны: тюркоязычный мир о возможностях диалога между христианским Западом и мусульманским Востоком: моногр. / [авт.-сост. Д.А. Брусиловский, Ж.А. Борочоров, О.А. Тогусаков и др.]. - Бишкек: Нео Принт, 2015. - 1656 с.
16. Брусиловский Д.А. «Столкновение цивилизаций» и «Диалог между цивилизациями»: философско-религиоведческий анализ // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. - 2015. - №4. - С. 160-164.
17. Ажыбекова К.А. Естественное и социальное в адаптации человека // Естественное и искусственное в естественно-научном познании / под. ред. Т.А. Абдылдаева. - Бишкек, 1991. - С. 45-54.
18. Брусиловский Д. А. Историко-политическое значение деятельности Курманджан-датки в межкультурном диалоге (на материалах тюркоязычных народов) // Известия вузов Кыргызстана. - 2015. - №4. - С.122-125.
19. Ажыбекова К.А., Тогусаков О.А., Брусиловский Д.А., Акматова Н.С., Смутко А.Н. Соотношение различных уровней организации взаимоадаптации цивилизаций в стратегии их выживания // Социально-политические науки. - 2019. - №1. - С. 141-145.
20. Брусиловский Д.А., Есипов И.И. Два мира - две интеграции: специфика соприкосновения цивилизаций с исламофобией // Вопросы политологии. - 2019. - Т. 9. - №6 (46). - С. 1282-1294.
21. Брусиловский Д.А., Есипов И.И. Стратегия мира: глобальная интеграция между исламофобией и «столкновением цивилизаций» // Вопросы национальных и федеративных отношений. - 2019. - Т.9, №6(51). - С. 889-900.
22. Ажыбекова К.А., Тогусаков О.А., Брусиловский Д.А., Клименок Д.Ф., Есипов И.И. Диалог культур и взаимоадаптация цивилизаций в условиях мегаэкономической интеграции // Вестник Кыргызско-Российского Славянского университета. - 2018. - Т. 18, №1. - С.128-135.
23. Брусиловский Д.А. Философия Чингиза Айтматова как новая сущность межкультурного и межрелигиозного диалога в единой социально-планетарной системе // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. - 2016. - № 11(73). - С. 51-59.
24. Брусиловский Д.А., Есипов И.И. Специфика воздействия «мягкой силы» России, Китая и США на Центральную Азию в условиях глобализации // Вопросы политологии. - 2019. - Т. 9. - №8 (48). - С. 1779-1798.
25. Brusilovskiy D. Two Worlds – Two Integration: the Specificity of the Contact of Civilizations, Islamophobia / D. Brusilovskiy, I. Esipov // Political Science Issues. - Vol. 9. - №3. - 2019. - P. 261-271.
26. Brusilovskii D. Dialogue and tolerance in the modern era. Practical recommendations to achieve a positive and effective intercultural and interreligious dialogue. - Bishkek: Nео Print, 2015. - 150 p.